

पिढ्यांची कथा – भाग १
चुलत आजोबा, अण्णा
ऊर्फ मंगेश रावजी रेगे
(१८६४ – १९३०)

अण्णा हा बाचा सर्वांत मोठा मुलगा. त्याचा जन्म कोकणात झाला असावा व तो लहान असताना बा व त्याचे वडील हुबळीला राहायला गेले असावेत किंवा हुबळीला पोचल्यानंतर लगेच अण्णांचा जन्म झाला असावा. अण्णांच्या लहानपणाबद्दल मला फारशी माहिती नाही.

ते मॅट्रिक झाले व त्यांच्या वडिलांनी त्यांना पुण्याला डेक्कन कॉलेजात शिकायला पाठवले. त्याकाळी भारतात फार थोडी कॉलेजेस होती. पुण्याला डेक्कन कॉलेज हे एकच कॉलेज होतं. अण्णा तिथे पहिल्या वर्षाला (एफ्.वाय्.) शिकत असताना त्यांचे वडील गेले. तेव्हा ते अठरा वर्षांचे होते. त्यांना दोन लहान भाऊ व एक बहीण होती. त्यांच्या पाठची बहीण आतेमामी हिचं लग्न झालेलं होतं.

अण्णांना तेव्हा कॉलेज सोडून आईला व भावंडांना मदत करण्यासाठी नोकरी धरणं भाग पडलं. ते पुण्याला पोलिस खात्यात क्लार्क म्हणून नोकरीला लागले. त्यांची आई मुलांसह हुबळीलाच राहिली. ते पुण्याहून आईला व भावंडांना पैसे पाठवायचे.

त्यांचा विवाह वरेरीच्या सगुणा पिंगे हिच्याशी झाला होता. त्या काळच्या पद्धतीप्रमाणे त्यांचा विवाह वीस ते एकविशीच्या सुमारास झाला असावा. सुरवातीला त्यांना झालेली मुले दगावली असावीत. त्यांची पहिली मुलगी जाम्बू (१९०० ते १९१९) ही मोठी होईपर्यंत जगली. कोचच्यात तिचं व बापूच्या मुलीचं चंपूचं थाटात लग्नही झालं. ही जाम्बू लग्नानंतर वर्ष, दोन वर्षांत गेली. त्यांची दुसरी मुलगी लिलू (१९०९ ते १९२१) हिला पोलिओ झाला होता. तिचे दोन्ही पाय लुळे पडले होते. ती फार जगली नाही. त्यांचा मुलगा गंगाधर (१९११ ते ८७) हा तेव्हा आजारी न पडता मोठा झाला. अण्णा गेले

तेव्हा गंगाधर शिकत होता. त्याची सर्वात धाकटी मुलगी दुर्गा (१९१३ ते १९२७) ही प्रदीर्घ आजारानंतर मृत्यू पावली. त्यांची पत्नी सगुणा ही १९२१ साली दोन अपत्ये व पती यांना सोडून स्वर्गवासी झाली.

मुलगा गंगाधर तीन वर्षांचा होईपर्यंत अण्णा रिटायर झाले होते (१९१४). नोकरीनंतर ते पुण्यालाच राहत होते. पण १९२० ते २१ त्यांनी वेंगुर्त्याला बिऱ्हाड हलवले व मग वेंगुर्त्याहून १९२२ ते २४ पर्यंत ते मालवणला राहायला गेले. मालवणहून ते १९२५ साली हुबळीला बाकीच्या कुटुंबियांसमवेत राहायला गेले.

रिटायर झाल्यावर ते पुण्याला होते. मग कोकणात उत्तम हवेसाठी म्हणून राहायला गेले. त्यांची मुलं जगत नव्हती. पत्नीला टी.बी. झाला होता. गंगाधरची एकट्याची प्रकृती बरी होती.

ते सिद्धारूढ स्वामींच्या मठात जायचे; त्यांच्या नादीच ते लागले होते असं मी एकलं होतं.

बाबूंनी (माझ्या वडिलांनी) मला सांगितलेलं आठवतंय, "वडिलांचा अकाली मृत्यू झाल्याने अण्णांवर कुटुंबाची जबाबदारी लहान वयात पडली. ह्या जबाबदारीला तोंड देत असताना त्यांची मुलं एकामागून एक दगावली. निवृत्त झाल्यावरही अण्णांना दोन मुलींच्या व पत्नीच्या प्रदीर्घ आजारांना सामोरं जावं लागलं. ह्या परिस्थितीचा विचार करताच ते एका स्वामीच्या नादाला लागले तर त्यात आश्चर्य ते काय?"

बा व बापू ही दोन जबरदस्त व्यक्तीमत्त्वाची माणसं तेव्हा आमच्या कुटुंबात होती. माझ्या वडिलांच्या पिढीवर त्यांची एकदम छाप पडली की ते सगळे बापू व बाबडलच काहीबाही सांगत राहत. अण्णांच्या बद्दल फार कुणी काही बोललेलं मला आठवत नाही.

"गरिबीतून कुटुंबाला अण्णांनीच वर काढलं, ते मवाळ होते, ते रात्री वरच्या मजल्यावर झोपायला लवकर जात असत. शिवाय म्हातारपणी ते ठार बहिरे होते म्हणून ते एकदा झोपायला गेले

की आम्ही, म्हणजे अण्णा, बापू, काका यांच्या मुलांची पिढी हवं ते करायला मुक्त असे. आमच्या सनातनी घरात तेव्हा नाटक बघायला सक्त मनाई होती. पण बापू नोकरीनिमित्त मुंबईला असायचे व काकांचा कुणाला धाक नव्हता म्हणून अण्णा झोपायला गेल्यावर आम्ही गुपचूप नाटके बघायला जात असू. एकदा असेच आम्ही नाटकाला जाण्याच्या तयारीत असताना बापू अकस्मात मुंबईहून परत आले. आम्ही सर्वांनी नाटकाला जायचा बेत रद्द केला. पण बापूंनी आमचे कपडे बघून आम्ही नाटकाला जायला निघालो होतो हे ओळखलं. त्यांनी आमची तिकिटं काढून घेतली. ते आम्हाला रागावलेच पण काकांनाही 'मुलांना नाटकाला जाऊ देतोस' म्हणून रागावले." असं मला अक्काने (बापूंची मुलगी) सांगितले.

'गंगाधर या आपल्या मोठ्या मुलाला अण्णा आपल्याबरोबर, गंगाधरची प्रकृती चांगली राहावी म्हणून, झोपायला माडीवर नेत असत. परिणामी गंगाधरला नाटकांना जाता येत नसे.'

'रेगे कुटुंबीय नंतर पुण्याला स्थायिक झाले. तेव्हा बापूंकडे पैसे होते. त्यांनी पुण्याला रेगे कुटुंबियांसाठी बंगला बांधायचा असं ठरवलं. मुलं, सुना, नातवंडं, पतवंडं सगळीजणं एकत्र राहावीत अशी त्यांची मनोधारणा होती. अण्णांनी ह्या बेताला बिरोध केला होता. नंतर त्या बंगल्यामुळे कुटुंबात कलह होतील असं त्यांचं मत होतं. अण्णांनी वर्तवलेलं भविष्य थोड्याफार प्रमाणात खरं ठरलं.'

अण्णांना सुरवातीची अडचण सोडल्यास पैशांची कमतरता नव्हती. त्यांचा पोलिस खात्यातला पगार चांगला होता.

अण्णांचा एक फोटो आहे. तो बघून ते साधारण माझ्या आजोबांसारखेच दिसत असावेत असं मला वाटतं. रंगाने मात्र ते उजळ होते. सरळ नाक, गोल चेहेरा, मोठं कपाळ असं त्यांचं वर्णन करता येईल.

अण्णा १९३० मधे गेले. ते म्हातारपणाच्या आजाराने गेले असं मी ऐकलं. ते गेले तेव्हा त्यांचा मुलगा गंगाधर कॉलेजात होता.